

Драгомир БРАЈКОВИЋ

ОДЈЕЦИ ЗАВИЧАЈНИХ МОТИВА

Није необичајено да у стваралаштву многих уметника (песника посебно), завичајни миље има запажену улогу и посебно место. Сlike предела виђене и упијене очима радознала детета које је у одређеном окружењу угледало света и које је, потом, расло и стицало прва сазнања о свету и животу баш у том амбијенту, кад-тад ће се у његовим делима огласити раскошним бојама завичаја, понегде и понекад, зависно од околности, и суморним тоновима. Завичајни звукови, чувени и упијени у детињству или раној младости (кад су сва чула отворена), одзвониће и зашумориће специфичним ритмовима и мелодијом у песмама оних којима је поезија постала прва вокација. Непредвидиво је кад ће се и како танане нити које повезују одраслог човека са његовим детињством и завичајем појавити у његовом делу уколико постане уметник. Међутим, извесно је да ће се огласити кад-тад. Безброј је таквих примера нарочито у поезији (и светској и нашој). Поезија појединих песника и њихов завичај нераздвојни су. Рјазан и Јесењин, сплин Париза и Бодлер, париска предграђа и Превер, Шантић и Мостар, само су неки од примера сасвим јасних али не и истоветних кроз које је уочљива веза песника, њиховог стваралаштва и краја из којег су потекли или у којем живе.

И код Мирка Бањевића, песника праисконског осећаја и доживљаја, што је посебно истицао тумачећи његову поезију Радомир Константиновић, и те како су препознатљиви и уочљиви одјеци и одблесци завичаја. Ако се песников завичај не поима искључиво као географско одређење, (што је књижевним делима примерено), онда је могуће завичајне одблеске препознати у скоро свакој Бањевићевој песми и то у широком спектру али и богатом и разноврсном изражајном регистру.

Чак и онда кад није именован директно, онда када у песмама не сусрећемо завичајне одреднице и топониме већ само атмосферу и дух поднебља, могуће је осетити како суптилно поетско ткање вуче ону танану

жицу управо из предела одакле потиче творац, несустали лирски ткач. Такав је случај и у певању Мирка Бањевића.

Сусрећемо се у његовом песништву са неколико типова песама у којима су умешно упошљени завичајни одјеци, лексика, предели, обичаји, веровања... Пре свега, то су они јасно истакнути, препознатљиви, нескривени детаљи, али и они који су препознатљиви тек по завичајном ромору, лексици, моралним нормама и најразличитијем наслеђу које песмама Мирка Бањевића даје посебну драж.

Како се у овом разматрању не бисмо кретали само у оквирима општег и начелног, обраћамо пажњу на поједине Бањевићеве песме, њихове наслове, садржаје, али и на њихову атмосферу, подтекст, специфичну мелодију која се дозива са завичајним поднебљем, па чак и вијаром у њему. Овај праисконач, како га са разлогом назива Радомир Константиновић, везан је антејски за земљу и камен, толико везан да их је довео у блиску везу и ставио у наслов своје песничке књиге објављене у београдској „Просвети” 1950. године.

Уосталом, земља и камен асоцирају на простор из којег је Мирко Бањевић потекао а које му је био одани син. Они, међутим, одређују и омеђују људске судбине и одређују људске карактере. Да ли је претерано рећи да је песник у земљи препознао оличење трошности и осипљивости судбине, а у камену постојаност, стаменост и отпорност људи рођених у његовом ужем и ширем завичају. Чини нам се да није, и да су те особине и приватно красиле овог песника и он их није произвољно и насумице довео у везу. Приближавање земље и камена, односно земље на камену, омогућило је, сем тог споја, и нека шира зрачења и значења. Но, не морамо се само задржати на овом наслову како бисмо уочили блиске везе песниковог дела и његовог завичаја. Са земљом је у блиској вези рађање, обнављање, прехрањивање, умирање... Активистичка песникова природа пропадању супротставља побуну ума (послужимо се за ову прилику као најприкладнијим насловом његове песничке збирке штампане у Никшићу код Браће Каваја 1930. године). Но, како не бисмо остали у пределима претпоставки и заводљивих интерпретација, загледајмо се у Бањевићеве стихове:

*„Као из рова устали смо
да се спојимо
ми – образ земљине коре.
Надолазимо плимом –
Ничег се не бојимо,
Од оваквог живота
не може нам бити горе.”*

Посвећена рударима ова песма, иако социјално интонирана, просторно и временски прецизно лоцирана и ситуирана, искорачује из социјалног бунта и из временских и просторних омеђења, па су у њој не само чујни акорди завичајног поднебља, већ су одсликани препознатљиви карактери и окружење из којег потичу. Дакле, и онда када није реч о одређеним месту које бисмо сматрали песниковим ужим или ширим завичајем, осећају се одбљесци црногорског поднебља, крша подзида, удолина, ветра који витла над просторима.

У песми „Скадарско језеро”, од самог наслова па кроз целу песму, песник уводи завичајни миље преплићући лично и колективно, социјално и историјско, наслеђено и савремено:

*„Скадарско језеро – мудра зјеницо вида,
гдје згуснута се огледају наша страдања,
са голомрког крша и трошних подзида,
у тебе роним наша надања. „*

Језеро као зеница вида, као слика праисконске чистоте и изванредне лепоте, постаје у песниковој визији жижа у коју се сустичу и згушњавају и страдања и надања. Говор голомрког крша са трошних подзида артикулисаће кроз Бановићеве стихове и продорни крик гороломца, а повремено ће говорити стишаном сетом и пригушеном надом. Зароњена у језеро, наду и колевку, мисао тражи озарење, спасење, утеху. Везе човека и воде, и њихових расположења честа су тема Бањевићевих песама. Обрађена је нијансирано, у широкој скали расположења, а она таква су претежнија.

Таква је и његова песма „Планина ме зове”, али и песме „Шум бјелине”, „Тифран” и још понека. Песма „Тифран” је специфична. Ова клисура између Бијелог Поља и Берана у песниковом виђењу није само стрма литица већ прилика да се поздрави и увелича стихом све оно што неста и наста.

Бањевићева песма региструје нестајање а слави настајање. Живот у распону од настајања до нестајања песникова је опсесија. Борба непрестана одзвања драматичним тоновима у стиховима Мирка Бањевића. Песма „Злослут” је у том погледу по много чему индикативна, и за тумачење инспиративна. Један звук, онај који ћук испушта, не прожима само сећања већ он прожима укупну егзистенцију. А тај звук је невидљива веза завичаја, детињства и онога који о томе пева:

*„У детињству мом
Закопа се тај звук у душу
И згруша се по недрима лом*

*И туга завије на дроб
И мрачна помисао
На лице и срце спали ми сушу
И радост сам збрисао
Као лишће са дрвећа што пада
И више не залази нада у кутак замрачени мој.”*

Суморна предосећања стална су пратиља песникова, али и сурова стварност многих. У песми „Служба Светом Василију Острошком”, уз социјалне елементе, („Дојадише нам ови кршеви клетги”), песник, тежећи високом идеалу не пренебрегава сурову стварност, постају љути, зли, уморни, већ их појачава низом слика. Упркос свему, песник и његова песма не мире се са злом и стају на пут злослуту.

Три Бањевићеве песме „Платан”, „Повратак очев” и „Пред твојим дјелом” могле би се, условно, назвати породичним. Оне су посвећене оцу, и тај дијалог који песник са њим води непрекидни је дијалог наших страна. То је предака и потомака, и преиспитивање синова пред очевима.

Узидан у темељ трошних међа кроз ове песме, отац зрачи непролазом. Он је она веза која веже, како би један други песник рекао, нерођене са мртвима. Осим тога он је веза са завичајем, са традицијом, са наслеђем и племенитим слободарским идеалима о којима Бањевић пева као о сталној тежњи људи из његовог завичаја.

Нису само земља, камен, вода, подзиде и сури кршеви завичајне слике. Код Бањевића је та слика сложенија и разноврснија. И из звука ветра у вијару који ће му се удаљеном од завичаја почесто причујати, песник ће препознати неугасле везе и праисконске поруке завичаја. Њега вијар веже и зазива, он буди слике рујевог Милошева дола и осветљава лица која је давно знао. Вијар оживљава гласове које је некад слушао, сећа га и повезује са давним временима у којима су предања, па и празноверице, били још живи и делатни. Можда и због тога песник каже да се у успоменама огледа као у кладенцу. А успомене навиру и оне целој овој песми дају посебан тон.

Уосталом, у Бањевићевом певању завичајни предели су присутни на различите начине, а најчешће се јављају као успомене на нешто и некога, или као гола, често сурова, стварност. Паралелно са препознатљивим или чак директно именованим локалитетима као што су Милошев до, Скадарско језеро, Цетиње, Никшић и слично, кроз Бањевићеве стихове струји и пробија се предање, наслеђе, поруке предака, усуди. У уводу песме „Вијар” из књиге „До искапи” (Београд, Нолит, 1964. година) песник бележи и ово:

„Вјерују у мом крају
 да у вијару
 пред временом кад се заврти и диже
 са земље и лако – то се вједогоње бију
 стаблима, кошевима, варићацима и могу
 да један другом преотму љетину, жито с гумна.”

Од ових је прича, чувених и упијених највероватније у детињству, и песник направио песму. Она је парабола о свеопштем метежу, о вијару и вијарењу, о сукобу супротности и о опстанку на супротстављености да би песму завршио неочекиваним али ефектним молбеним обраћањем ветру:

„Развиј, развиј.
 Нека се још заигра
 Нека поама све помете
 До широке околу међе
 До ње што је зидао момак неки
 Уз дјевојку са иглама хитрим плетећим
 У које је уплела
 Надања ледна
 А он узидео лик њен
 Ко мајстори у зидове нечију сјен
 Макар се и врисак чуо
 И бол у темељ сам сасуо.”

Саображавајући хуку и буку у бруј песник суптилно сугерише сам чин стварања свега па и песме. Уводећи мајсторе и њихово умеће да у зид узидују нечију сјену, песник отвара она чудесна поља. Не прима ли плетиља уплитањем надања код оних у певање упућенијих и слику коју је о стварању као о стању између сна и јаве остварио, а песнички мајсторски у језику оваплотио Лаза Костић?

Слика плетиље, оне старе која плете, међу јавом и мед сном, сама од себе намеће се доводећи у близак однос два посве различита песника и два удаљена начина певања. Лепота и загонетност поезије је и у томе што она не говори само личним искуствима већ наслеђем сложеним и наталоженим пре свега у језику. Мирко Бањевић је та искуства упошљавао често, вешто и књижевно функционално. Активирајући наслеђе завичаја, пре свега у лексици и сликама, он је успео да повеже времена и осветли просторе неугаслим сјајем језика.

И кад немају намеру, песници и њихове творевине се дозивају са својим претечама и претходницима. Тако се и стихови Мирка Бањевића дозивају са завичајем, његовом историјом, традицијом, културом, наслеђем, моралним нормама, људским слободарским стремљењима и отимањима сваковрсним стегама. И Бањевићево певање је отимање од стега.

Да завичај не буде само пука географија и да се од завичајних топони-ма и завичајног миљеа створи нешто трајније од сећања и ламентација, потребно је много више од привржености и везаности. Мирко Бањевић је био привржен свом завичају али је поседовао и стваралачке способности које су његову везаност за завичај уздигле до истински надахнутог поетског говора. То нешто више од привржености, Мирко Бањевић је у неколико песама исказао изванредном артикулацијом и естетизацијом личног доживљаја. Певајући о свом ширем и ужем завичају, а у широком спектру и богатом регистру, он га је и у оним песмама које нису стриктно везане за њега осенчио препознатљивим одблесцима и учинио препознатљивим.

Dragomir BRAJKOVIĆ

THE ECHOES OF HOMELAND MOTIVES

Summary

In Banjević's poetry, Brajković recognises a primordial feeling and experience. In his famous essay about this poet, Radomir Konstatinović is the first to find this character. Banjević is tied with firm strings for the land where he emerged and to which he has always been returning with a nostalgia, sounding and coloured with pain. But, he has not just stayed on that junction, Brajković points out. Through these strings the poet materialises a wider meaning and radiance of human existence, giving to all of this a stable and lasting poetic seal.